

IJODKORLIK TUSHUNCHASI VA UNING TA'LIM TIZIMIDAGI AHAMIYATI

Toshkent Kimyo Xalqaro universiteti

Namangan filiali 1– bosqich magistranti

Mavlonova Xilola Jaxongir qizi

Annotatsiya. Ushbu maqolada ijod tushunchasi, ijodkorlik tushunchasiga ilmiy manbalarga tayangan holda ma'lumot berilgan. Ijodkorlik qobiliyatini shakllantirish va uni ta'lim tizimida tutgan o'rni ahaqida tahliliy ma'lumotlar berilgan.

Ijod inson tafakkurining eng murakkab va yuqori bosqichli jarayonlaridan biridir. Bu insonning mavjud bilim va tajribalarini yangi yondashuvlar bilan qayta ishlash, yangi g'oyalarni ishlab chiqish va ularni amalda qo'llash qobiliyati bilan bog'liq. Ijodkorlikning nazariy asoslarini aniqlash uchun ushbu tushunchaning psixologik– pedagogik talqinlarini ko'rib chiqish muhimdir.

Psixologik nuqtai nazardan, ijodkorlik inson tafakkurining o'ziga xos shakli bo'lib, o'ziga xos yondashuv asosida muammolarni hal qilish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Tadqiqotchilar ijodkorlikni divergent fikrlash bilan bog'laydilar, ya'ni insonning bir xil muammoni turli yo'llar bilan hal qilish qobiliyati. J. Gilford ijodiy fikrlashning asosiy komponentlarini moslashuvchanlik, o'ziga xoslik va o'zgaruvchanlik deb belgilaydi.

Pedagogik yondashuvga ko'ra, ijodkorlik shaxsning ta'lim– tarbiya jarayonida faol ishtirok etishi, mustaqil fikrlash va muammolarni yangicha usullarda yechish qobiliyati bilan bog'liq. A. N. Leontiev ijodiy faoliyatni bolalikdan shakllantirish zarurligini ta'kidlab, bunda o'qituvchilarning interfaol yondashuvi va usullari muhim o'rin tutishini ta'kidladi. L. S. Vygotskiy ham ijodkorlikni shaxs kamolotining eng muhim vositalaridan biri deb bilgan va ijodkorlikni bolaning ijtimoiy muhit bilan o'zaro munosabati natijasi sifatida talqin qilgan.

Ijodiy fikrlash insonning muammolarga yangicha yondashuvlarni topish qobiliyatini anglatadi. Bu jarayon natijasida shaxs o'zining mavjud bilimlarini yangi kombinatsiyalarda qo'llash, original g'oyalarni ishlab chiqish, innovatsion qarorlar qabul qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Ijodiy fikrlash ijodiy fikrlashning muhim tarkibiy qismi

bo'lib, u insonning o'z chegaralaridan tashqari fikrlash va yangi echimlarni topish qobiliyatidir.

Psixologik tadqiqotlarga ko'ra, ijodiy fikrlash bir necha bosqichlardan iborat:

- Tahlil – bu muammoni tushunish va mavjud ma'lumotlarga asoslanib yechim topish jarayoni.

- Sintetik yondashuv – yangi g'oyalarni yaratish uchun turli xil ma'lumotlarni birlashtirish.

- Muammoli vaziyat yaratish – O'quvchini muammoni mustaqil hal qilishga undash.

- Innovatsion yondashuv – mavjud bilimlarni yangi sharoitlarga moslashtirish va takomillashtirish.

Shu bois ta'lim jarayonida ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun mustaqil topshiriqlar, innovatsion yondashuvlar va muammoli ta'lim usullaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Ko'pgina tadqiqotlar ijodkorlik va aqliy qobiliyatlar o'zaro bog'liqligini ko'rsatdi, ammo bu tushunchalar bir– biridan farq qiladi. Yuqori IQga ega shaxslar har doim ham ijodkor bo'lavermaydi; chunki ijodkorlik faqat aqliy qobiliyat bilan chegaralanmaydi. Renzulli tomonidan ilgari surilgan «uch omilli ijod modeli»ga ko'ra, ijodiy shaxs uchta asosiy komponentga ega bo'lishi kerak:

- Yuqori intellektual qobiliyat.

- O'z ishi uchun motivatsiyani ta'minlash.

- Yangi g'oyalarni ishlab chiqish va amalga oshirishga ijodiy yondashish.

P.Torrens ham ijodkorlikning intellektual qobiliyat bilan bog'liqligini qabul qiladi va uni rivojlantirish uchun mustaqil fikrlashni qo'llab– quvvatlash zarurligini ta'kidlaydi. Tadqiqotlarga ko'ra, ijodiy shaxslar o'zlarining intellektual qobiliyatlarini noan'anaviy usullarda ishlatishga va muammolarni hal qilishda o'ziga xos yondashuvlarni ishlab chiqishga moyildirlar.

Ijodiy fikrlash va ijodiy yondashuvning o'ziga xos jihatlari:

- Moslashuvchanlik – turli vaziyatlarga tezda moslashish va yangi echimlarni topish qobiliyati.

– Asl yondashuv mavjud bilimlarni noan'anaviy tarzda qayta ishlash orqali yangi narsalarni yaratishdir.

– Analitik fikrlash – bu murakkab muammolarni tahlil qilish va echimlarni ishlab chiqarish qobiliyati.

– Tavakkalchilik – bu noan'anaviy fikrlash orqali qabul qilingan qarorlarning oqibatlarini oldindan ko'ra bilish qobiliyati.

Ijodiy tafakkurni rivojlantirish uchun ta'lim jarayonida mustaqil topshiriqlar, loyiha ishlari, muammoli o'qitish usullari va o'yin texnologiyalaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Bu o'quvchilarda mustaqil fikrlash, o'z fikr va mulohazalarini ifoda etish, o'ziga xos yondashuvlarni shakllantirish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Ijodiy fikrlash inson ongining eng muhim jihatlaridan biri bo'lib, uning rivojlanishi turli omillarga bog'liq. Ijodiy tafakkur tasodifiy hodisa emas, balki uning rivojlanishiga ma'lum shart–sharoitlar va omillar ta'sir qiladi. Bu omillar quyidagilardan iborat: muammoli vaziyatlar yaratish – o'quvchilarga aniq muammolarni taqdim etish va ularni mustaqil hal qilish imkoniyatini berish ijodiy fikrlashni rivojlantirishning asosiy omillaridan biridir. Bu esa o'quvchini mavjud bilim va ko'nikmalaridan foydalangan holda yangi g'oyalarni rivojlantirishga undaydi. Mustaqil tadqiqot va eksperiment – ijodkorlik mustaqil tadqiqot va tajribalar orqali yanada rivojlantiriladi. O'quvchilarga mustaqil tadqiqot qilish imkoniyatini berish ularning ijodiy tafakkurini rivojlantirishga yordam beradi. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish – ijodiy fikrlash tanqidiy fikrlash bilan uzviy bog'liqdir. O'quvchilarga o'z g'oyalarini mustaqil tahlil qilish, turli nuqtai nazarlarni o'rganish va baholash imkoniyatini berish orqali ijodiy fikrlashni rivojlantirish mumkin. Ijodkorlikni oshirishda muloqot, munozara va guruhlarda ishlashga asoslangan o'qitish texnologiyalari bo'lgan interfaol usullardan foydalanish muhim o'rin tutadi. O'quvchilarning fikr almashishi, yangi g'oyalarni rag'batlantirish va turli yondashuvlarni qo'llash ijodiy fikrlashni shakllantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ijodiy fikrlash va ijodiy yondashuvni shakllantirish muayyan bosqichlardan iborat bo'lib, ularning har biri ijodiy jarayonning muhim tarkibiy qismidir.

Tayyorgarlik – bu bosqichda odam muammo yoki vazifani tushunadi, u haqida mavjud ma'lumotlarni tekshiradi va dastlabki ma'lumotlarni to'playdi. Inkubatsiya – bu

ongsiz fikrlash jarayoni. Ushbu bosqichda muammo haqida to'g'ridan– to'g'ri fikrlash to'xtaydi, ammo ongsiz jarayon davom etadi. Intuitiv yechim – muammoning yangi g'oyasi yoki yechimi paydo bo'ladi. Tasdiqlash va baholash taklif etilayotgan g'oya yoki yechimning amaliy maqsadga muvofiqligini aniqlash jarayonidir.

Amalga oshirish – g'oya amalda qo'llaniladi va uning samaradorligi baholanadi. Ijodiy fikrlash va ijodiy yondashuvni rivojlantirish uchun quyidagi usullar samaralidir: divergent fikrlash mashqlari – «Agar nima bo'lsa ...» yoki «Agar nima bo'lsa ...» kabi savollar bilan muqobil fikrlashni rag'batlantirish muammoli ta'lim – o'quvchilarga haqiqiy muammolarni hal qilish uchun sharoit yaratish «Aqliy hujum» – o'quvchilarga har qanday fikr va g'oyalarni erkin ifoda etish imkonini beradigan usul.

Ijodiy fikrlash va ijodiy yondashuv o'quvchilarda quyidagi ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi: Analitik va tanqidiy fikrlash – berilgan ma'lumotlarni tahlil qilish va mantiqiy xulosalar chiqarish, innovatsion echimlarni izlash – mavjud muammolarni an'anaviy usullardan farqli ravishda hal qilish, Moslashuvchanlik – yangi vaziyatlarga tez moslashish va vaziyatga qarab harakat qilish, o'ziga ishonch va mustaqillik – o'z g'oyalarini ilgari surish qobiliyati.

Shunday qilib, ijodiy yondashish va ijodiy fikrlashning ayrim jihatlari ta'lim jarayonida o'quvchilarning intellektual va innovatsion salohiyatini oshirishga yordam beradi. Ularning mustaqil fikrlash, voqea– hodisalarga yangicha nuqtai nazardan qarash, innovatsion yechimlarni ishlab chiqish qobiliyatlari rivojlanadi. Qolaversa, inson hayotining turli sohalarida muvaffaqiyatga erishishda ijodiy fikrlash, ijodiy yondashish muhim ahamiyatga ega bo'lib, ta'lim jarayonida bu jihatlarni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Yuldoshev, J. G'., Sh. Po'latov. Ta'limda innovasion texnologiya asoslarini tashkil etish. Toshkent, 2011.
2. Tolipov, O'., N. No'monova. "Ta'lim-tarbiya jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalar." Xalq ta'limi 3 (2002): 23-29.

3. Xasanov, J., Saribaev, H., Niyozov, G., Hasanbaeva, O., Usmonboeva, M. Pedagogika fanidan izohli lug'at. Toshkent: Fan va texnika, 2009.
4. Musaev, J. O'quvchilarning mustaqil fikrlash salohiyatini rivojlantirish. Monografiya. Toshkent: Sharq, 2010.
5. Azizxodjayeva, N. N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent: TDPU, 2013.